

Rökfria skolgårdar

- Kartläggning av rökning på skolgårdar i Hallands län

LÄNSSTYRELSEN
HALLANDS LÄN

Länsstyrelsen i Hallands län
Meddelande: 2018:23
ISSN: 1101-1084
ISRN: LSTY-N-M--2018/23--SE

Författare: Jennie Wallin
Bild: Jennie Wallin

Inledning

Rökning är den enskilt största förebyggbara riskfaktorn för sjukdom och för tidig död. Skadeverkningarna till följd av tobaksanvändning är välkända och tobaksförebyggande arbete är ständigt aktuellt. Sedan 1994 finns en tobakslag som förbjuder rökning på skolgårdar. Det är en skyddslag som handlar om att ge barn och unga de bästa förutsättningarna för ett gott liv, vilket också ligger i skolans uppdrag. Trots att lagen funnits i över 20 år röks det ändå på skolgårdar i Sverige och i Halland.

Regeringen har ställt sig bakom ett Rökfritt Sverige 2025. Som ett led i denna satsning fick länsstyrelserna i uppdrag 2017-2018 att förstärka sin tillsyn av rökfria skolgårdar. I det tobaksförebyggande arbetet är barn och ungdomar en väldigt viktig målgrupp. Enligt forskning började nio av tio vuxna som röker dagligen att röka före 18 års ålder.

Att arbeta för en socialt hållbar samhällsutveckling är ett av Länsstyrelsens grundläggande verksamhetsmål. Länsstyrelsens roll är bland annat att stödja kommunernas arbete med förebyggande arbete och tillsyn enligt tobakslagen. En av de viktigaste insatserna för att förebygga ungdomars rökning är att se till att den miljö de befinner sig i är rökfri. Den nya lagen om tobak och liknande produkter innebär ett utökat rökförbud i utomhusmiljöer som uteserveringar, entréer, perronger och lekplatser och gäller även elektroniska cigaretter.

För att kunna erbjuda skolan stöd i det tobaksförebyggande arbetet behövs en lägesbild av hur det ser ut på skolorna. Länsstyrelsen i Hallands län har hösten 2018 gjort en kartläggning där länets samtliga högstadie- och gymnasieskolor inkluderas. Syftet med kartläggningen var att få en uppfattning om förekomsten av rökning på länets skolgårdar samt hur skolornas tobaksförebyggande arbete ser ut.

För att nå målet om ett Rökfritt Sverige 2025 krävs samsyn, delaktighet och samarbete. En ensam eldsjäl kan inte göra allt, men tillsammans kan vi nå resultat. En del arbete behöver göras på nationell nivå och där kan länsstyrelserna vara med och påverka. Mycket av arbetet måste göras på lokal nivå och för det behövs samverkan mellan många aktörer. Denna rapport är ett faktaunderlag och utgångspunkt för fortsatt samarbete för rökfria skolgårdar.

Lovisa Ljungberg

Enhetschef Utvecklingsenheten, Länsstyrelsen i Hallands län

Innehållsförteckning

INLEDNING	1
SAMMANFATTNING	3
BAKGRUND	5
Rökningens konsekvenser utifrån ett folkhälsoperspektiv	5
Rökning i befolkningen	5
Tobakskonventionen, Barnkonventionen och Agenda 2030	6
Sveriges nationella ANDT-strategi	6
Rökfritt Sverige 2025	7
Nationell strategi för rökfria skolgårdar	7
Tobakslagen	7
Länsstyrelsens roll	8
Kommunens roll	8
Varför ska skolan arbeta tobaksförebyggande?	9
Skolans ansvar och viktiga roll	10
Tobakspolicy och Tobaksfri skoltid	10
Rökfri arbetstid	11
Tidigare kartläggning av rökfria skolgårdar i Hallands län	11
KARTLÄGGNING 2018	12
Syfte	12
Metod och genomförande	12
RESULTAT	13
Högstadieskolor	14
Gymnasieskolor	17
Jämförelse högstadieskolor med gymnasieskolor	19
Jämförelse gymnasiet 2013 och 2018	20
RESULTATDISKUSSION	21
FÖRSLAG TILL FORTSATT TOBAKSFÖREBYGGANDE ARBETE	27
SLUTORD	31
REFERENSLISTA	32
Bilaga 1: Informationsbrev till skolorna	
Bilaga 2: Observationsprotokoll grundskola	
Bilaga 3: Observationsprotokoll gymnasium	

Sammanfattning

År 1994 kom lagen om rökfria skolgårdar i Sverige i syfte att skydda barn och ungdomar från tobakens hälsoskadliga effekter. Lagen gäller alla, oavsett ålder, veckans alla dagar och dygnets alla timmar. Ändå visar undersökningar runt om i Sverige att både elever, men även vuxna, röker på skolgårdarna.

För att skapa en lägesbild av hur det ser ut på de halländska skolgårdarna har Länsstyrelsen i Halland under hösten 2018 genomfört observationer på länets samtliga högstadieskolor och gymnasieskolor. Observationsbesöken har genomförts av handläggare på länsstyrelsen. Besöken utfördes oanmält och fokus var att undersöka om det förekom rökning på eller i anslutning till skolgården, andra tecken på rökning som cigarettfimpar på marken och vilseledande budskap i form av t ex askkoppar och rökrutor. Även om skolorna informerade om det rådande rökförbudet med hjälp av skyltar eller dekaler undersöktes.

Resultatet som presenteras i denna rapport bygger på 82 observationer, 59 högstadieskolor och 23 gymnasieskolor. Rökning på högstadieskolorna observerades endast på några få skolor medan det var betydligt mer vanligt på gymnasieskolorna, det var också fler elever på gymnasieskolorna som rökte jämfört med högstadieskolorna. På åtta av tio högstadieskolor och på nio av tio gymnasieskolor observerades andra tecken på rökning. På flera högstadieskolor observerades endast några få cigarettfimpar medan det låg cigarettfimpar lite varstans på gymnasieskolornas skolgårdar. Om rökningen sker under eller efter skoltid går inte att fastställa på de skolor där inga personer observerades röka. Gymnasieskolorna var bättre på att informera om gällande rökförbud jämfört med grundskolorna, men de hade i större omfattning sådant som vilseleder rökförbudet. 2013 genomförde Länsstyrelsen en kartläggning på de halländska gymnasieskolorna. Årets kartläggning visar att vilseledande budskap minskat på gymnasieskolorna och att skolorna idag är bättre på att informera om rökförbudet med hjälp av skyltar och dekaler. Rökning på skolgården ligger på samma nivå idag som 2013, däremot observerades andra tecken på rökning på procentuellt sett fler gymnasieskolorna i årets kartläggning.

Under besöket tog handläggaren del av eventuell tobakspolicy och skolan fick svara på frågor om det tobaksförebyggande arbetet. Tobakspolicy hörde inte till vanligheterna på högstadieskolorna. Tobaksförbudet lyftes framförallt in i ordningsreglerna. Tobakspolicy var däremot vanligare på gymnasieskolorna. Information om tobak ges framförallt inom ämnena NO och Idrott & Hälsa på högstadiet. På gymnasieskolorna är det vanligare med temadagar om tobak. Ett viktigt redskap i det tobaksförebyggande arbetet är tillsyn. En fråga till skolorna handlade om tillsyn av skolgården utifrån tobakslagen. Utifrån svaren och observationerna på skolgårdarna avseende andra tecken på rökning behöver samtliga kommuner i länet prioritera tillsynen på skolgårdarna.

Om vi ska uppnå regeringens målsättning om ett Rökfritt Sverige 2025 behöver skolorna arbeta ännu kraftfullare mot rökningen på skolan. Rektorn är den som har det övergripande ansvaret för att skolan arbetar tobaksförebyggande. En tobakspolicy innehållande mål, regler, rutiner och förhållningssätt kring tobak bör finnas på varje skola. Den ska vara ett levande

dokument som alla, skolpersonal, elever och föräldrar, känner till. Skolan behöver också integrera det tobaksförebyggande arbetet i undervisningen så att elever får en återkommande kunskap om tobakens skadeverkningar. Kommunen som helhet behöver arbeta strategiskt och långsiktigt med tobaksfrågan och samverka med de aktörer som berörs av frågan. Det bör även finnas en funktion i kommunen, exempelvis ANDT-samordnare, som samordnar och i samverkan med andra aktörer driver det tobaksförebyggande arbetet framåt. Detta saknas i många av Sveriges kommuner idag.

Bakgrund

Rökningens konsekvenser utifrån ett folkhälsoperspektiv

Tobaksrökning är en av de främsta riskfaktorerna för sjukdom och för tidig död. Mer än varannan rökare dör av sin rökning och i genomsnitt förlorar varje rökare 10 år av sitt liv. Uppskattningsvis dör ca 12 000 människor per år i tobaksrelaterade sjukdomar i Sverige. Ca 100 000 personer vårdas på grund av sjukdom orsakat av rökning. Varje brinnande cigarett är en liten kemisk fabrik och innehåller ca 7000 kemiska ämnen. Många av dessa har kända skadeverkningar på människokroppen. Bruket skadar inte bara brukaren själv utan påverkar även personer i omgivningen genom passiv rökning. Utsätts en icke-rökare för upprepad passiv rökning under en längre period drabbas även denne för samma typ av hälsorisker som rökaren (www.cancerfonden.se).

Det är inte bara den fysiska hälsan som påverkas, även den psykiska. Rökare upplever mer stress och negativa känslor än icke-rökare. Det lugn rökaren påstår sig känna då de röker är enbart lindring av nikotinabstinensen, det handlar inte om att rökningen påverkar negativa känslor positivt (Tobak och avvänjning, Statens Folkhälsoinstitut, 2009). Forskning visar att rökning troligen ökar sannolikheten för att drabbas av ångestsyndrom, till exempel generaliserat ångestsyndrom och panikångest. Det är mer osäkert hur rökningen påverkar förekomsten av depression, men personer som lider av depression röker i högre grad än de utan depression (Tobaksbruk bland unga vuxna, Folkhälsomyndigheten, 2015).

Rökning i befolkningen

Under de senaste decennierna har rökningen i befolkningen minskat. På 1960-talet rökte hälften av alla män. Kvinnor rökte som mest på 1970-talet, då ungefär var tredje kvinna var dagligrökare. Resultatet från den senaste folkhälsoenkäten *Hälsa på lika villkor* visar att den dagliga rökningen fortsätter att minska - sju procent av befolkningen uppger 2018 att de röker dagligen. Det är mindre vanligt att röka dagligen bland de med eftergymnasial utbildning än bland de med kortare utbildning. Sverige är ett av de få länder i världen där fler kvinnor än män röker. Däremot har vi i Sverige snus. 18% av männen snusar dagligen jämfört med 3-4% av kvinnorna (www.cancerfonden.se, www.folkhalsomyndigheten.se).

I CAN:s (Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning) årliga skolundersökning studeras droganvändningen bland skolelever. Under de senaste åren har andelen rökare i årskurs 9 legat på de lägsta nivåerna som uppmätts under den 40-åriga period då tobakskonsumtionen studerats i denna årskurs. Tobaksanvändningen bland niondeklassare har minskat påtagligt under 2000-talet. I 2018 års undersökning klassificerades 11% som rökare och sju procent som snusare, vilket är ungefär samma nivåer som året innan. I gymnasiet har andelen rökande elever minskat sedan 2012 och i årets undersökning uppgav 23% att de rökte medan 14% uppgav att de snusade. Den nedåtgående trenden i tobaksanvändningen tycks dock ha stannat av något och framförallt har andelen snusare legat på en förhållandevis stabil nivå under de senaste åren i båda årskurserna (www.can.se).

Tobakskonventionen, Barnkonventionen och Agenda 2030

År 2005 skrev Sverige under Världshälsoorganisationens (WHO) tobakskonvention. Målet med konventionen är att minska den tobaksrelaterade sjukligheten och dödligheten, men också tobakens påverkan på samhälle och miljö. Detta ska förverkligas med hjälp av tobakspolitiska åtgärder för att kraftigt minska tobaksbruket som t ex begränsning av marknadsföring, åldersgränser och höga tobakspriser. Genom att skriva under konventionen har Sverige förbundit sig till att genomföra den (www.tobaksfaka.se).

Ett minskat tobaksanvändande går också i linje med FN:s globala mål i agenda 2030. FN:s 193 medlemsländer har enats om 17 globala mål för långsiktigt hållbar utveckling. Målen handlar om hur vi ska få slut på fattigdom och hunger och skapa en hållbar utveckling och goda livsvillkor för alla människor, och ska uppnås till år 2030. Tobaksproduktionen och tobakskonsumtionen i världen utgör ett hinder för att lyckas uppnå dessa mål (www.globalamalen.se).

Förenta Nationernas konvention om barns rättigheter – Barnkonventionen – antogs 1989 och innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn. Konventionen ratificerades av Sverige 1990 och riksdagen har beslutat att den ska bli lag. Detta kommer innebära att barns rättigheter blir tydligare i lagstiftningen, vilket bör resultera i ett mer barnrättsbaserat synsätt i all offentlig verksamhet. Konventionen anger bland annat att barn har rätt till bästa uppnåeliga hälsa. Den nya lagen kommer att träda i kraft den 1 januari 2020 (www.unicef.se).

Sveriges nationella ANDT-strategi

I februari 2016 beslutade regeringen om en förnyad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken, den så kallade ANDT-strategin. Strategin avser perioden 2016–2020. Ett minskat tobaksbruk i Sverige är ett övergripande och prioriterat delmål i den nationella ANDT-strategin. Insatser för att skydda barn och ungdomar från eget och andras skadliga bruk utgör grunden för det förebyggande arbetet inom ANDT-politiken. Strategin har följande delmål för att uppnå det övergripande målet:

1. Tillgång till alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak ska minska.
 2. Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel och tobak och debuterar tidigt med alkohol ska successivt minska.
 3. Antalet kvinnor och män samt flickor och pojkar som utvecklar skadligt bruk, missbruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska successivt minska.
 4. Kvinnor och män samt flickor och pojkar med missbruk eller beroende ska utifrån sina förutsättningar och behov ha ökad tillgänglighet till vård och stöd av god kvalitet.
 5. Antalet kvinnor och män samt flickor och pojkar som dör och skadas på grund av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska minska.
 6. En folkhälsobaserad syn på ANDT inom EU och internationellt.
- (En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016 – 2020, www.regeringen.se).

Rökfritt Sverige 2025

Tobacco Endgame är det internationellt gångbara namnet för att ha en strategi med tobakspolitiska planer kopplat till ett måldatum för när tobaksrökningen ska ha minskat till ”noll eller nära noll”. I Sverige har detta fått namnet Rökfritt Sverige 2025, och det är Tobaksfakta och dess medlemsorganisationer som står bakom denna satsning. Rökningen ska då vara starkt reducerad, helst under fem procent, och inte längre utgöra ett dominerande folkhälsoproblem. Regeringen har ställt sig bakom målet om att nå ett Rökfritt Sverige 2025. WHO:s tobakskonvention och dess breda åtgärdsprogram ska ses som en verktygslåda innehållande olika verktyg för att kunna uppnå målsättningen om ett Rökfritt Sverige 2025 (www.tobaksfakta.se).

Nationell strategi för rökfria skolgårdar

Som ett stöd för kommuner och skolläringar i det tobaksförebyggande arbetet tog Statens folkhälsoinstitut fram den nationella strategin för rökfria skolgårdar. Strategin är tänkt som ett redskap för att öka efterlevnaden av tobakslagens bestämmelser om rökfri skolgård, och den fungerar som ett underlag för att skolor ska kunna utveckla en policy för tobaksfri skoltid. Strategin föreslår bland annat samverkan med föräldrar och elevhälsa för att skapa ett kontinuerligt samarbete kring tobaksprevention (Nationell strategi för rökfria skolgårdar, Statens folkhälsoinstitut, 2010).

Tobakslagen

År 1993 fick Sverige sin första tobakslag (1993:581). År 1994 skärptes tobakslagen med ett rökförbud som även gäller skolgårdar (1994:98).

”Rökning är förbjuden i lokaler som är avsedda för barnomsorg, skolverksamhet eller annan verksamhet för barn eller ungdom samt på skolgårdar och på motsvarande områden utomhus vid förskolor och fritidshem.”

Tobakslagen (1993:581) 2 § p.1

Rökförbudet omfattar alla och gäller dygnet runt, även då skolverksamhet inte bedrivs. Lagen medger ingen möjlighet till undantag från rökförbudet på skolgården. Det innebär att inrättande av t ex rökrutor, ha askkoppar på skolgården eller anvisa till en särskild plats för rökning inte är tillåtet. Det är enligt tobakslagen otillåtet att upplåta en rökruta eller liknande även utanför skolområdet. Den som äger, eller på annan grund disponerar över en lokal, utrymme eller område utomhus som omfattas av rökförbudet, ansvarar för att lagen följs (Handbok Tobakslagen, 2009).

Den 12 december 2018 beslutade Sveriges riksdag om en ny tobakslag som ersätter tobakslagen och lagen om elektroniska cigaretter och påfyllnadsbehållare. Den nya tobakslagen innebär bland annat utökning av rökfria miljöer och tillståndsplikt på tobaksförsäljning, dock inga förändringar vad gäller rökfria skolgårdar och tillsynen av den. Den nya lagen träder i kraft den 1 juli 2019 (www.tobaksfakta.se).

Länsstyrelsens roll

Länsstyrelsen är enligt tobakslagen tillsynsmyndighet över kommunernas tillsyn av rökfria miljöer. En del i detta är att se till att länets kommuner bedriver kontinuerlig tillsyn av de rökfria miljöerna. En annan del av uppdraget utgörs av att biträda med råd och stöd (Tobakslagen 19 a §). Utöver detta agerar länsstyrelsen som en regional aktör i regeringens samlade ANDT-strategi. Uppdraget består av en samordningsfunktion där länsstyrelserna bland annat ska ha en stödjande roll i genomförandet av strategin i länet samt sprida kunskap och stimulera utvecklingen av tvärspektoriella insatser (En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016 – 2020, www.regeringen.se).

Kommunens roll

Kommunen är tillsynsmyndighet för flera bestämmelser i tobakslagstiftningen. Enligt 19 a § punkt 2 tobakslagen har kommunen tillsyn över att rökförbudet följs i lokaler som är avsedda för barnomsorg, skolverksamhet eller annan verksamhet för barn eller ungdom samt på skolgårdar och på motsvarande områden utomhus vid förskolor och fritidshem. Det finns inte uttalat i lagstiftningen hur ofta tillsynen av rökfria skolgårdar ska ske. Enligt regeringen ska kontrollen av rökfria skolgårdar vara samordnad, effektiv och likvärdig. Tillsynen av rökfria miljöer är avgiftsfri då regeringen anser att det är orimligt att ta ut en avgift. De anser att de rökfria miljöerna är självreglerande då allmänheten reagerar om någon överträdelse sker (Prop. 2001/02:64 – Socialdepartementet, 2001). Folkhälsomyndigheten har sammanställt ett protokoll som kommunerna kan använda vid tillsyn av skolgårdar (www.folkhalsomyndigheten.se). Kommunen kan besluta om föreläggande, med eller utan vite. Studier visar att tillsynen av rökfria skolgårdar skiljer sig åt mellan kommuner, både vad gäller hur ofta de genomför tillsyn och hur de praktiskt går tillväga. Tillsyn är en av de viktiga komponenterna i det lokala tobaksförebyggande arbetet. Den fungerar dels förebyggande genom att öka medvetenhet och kunskap bland personal och elever ute på skolorna, dels som en yttre inspektion för att se om lagen efterföljs (Tobaksfri kommun – en guide för att utveckla det tobaksförebyggande arbetet, Folkhälsoinstitutet, 2010).

Varför ska skolan arbeta tobaksförebyggande?

Trots all den kunskap som finns om tobakens hälsorisker och skadeverkningar börjar ca 45 ungdomar om dagen röka, bara i Sverige. På ett år är det ca 16 000 ungdomar. Enligt forskning börjar nio av tio vuxna som röker dagligen att röka före 18 års ålder (Tobaksbruk bland unga vuxna, Folkhälsomyndigheten, 2015). Folkhälsomyndighetens rapport ”Skolbarns hälsovanor i Sverige 2013/2014” visar att ungdomar är mer sårbara än vuxna när det gäller nikotin, det krävs mindre doser för att skapa ett beroende hos unga än hos vuxna. Unga rökare är också mer känsliga än vuxna för tobakens effekter och riskerar dessutom att på kort sikt drabbas av problem såsom minskad lungfunktion med astma, hosta och andnöd som följd.

Det är bevisat att tobak är en inkörsport till alkohol och andra droger. Studier visar att tobaksanvändare löper större risk att bli alkohol- och drogberoende än den som inte använder tobak. Droganvändandet hos ungdomar utvecklas för det mesta stegvis och rökning brukar vara det första steget. Nikotinet misstänks lära mottagare i hjärnans belöningssystem att känna igen och bli mer mottaglig för andra droger. Studier där man följt unga vuxna över tid visar att rökning ökar sannolikheten för framtida alkoholkonsumtion, oberoende av hur mycket man röker. Dessutom finns ett samband mellan alkoholproblem hos unga vuxna och tidigare rökning, och detta samband är starkare bland dem som började röka tidigt i livet. Det är betydligt vanligare att personer som använder tobak börjar röka cannabis senare i livet, jämfört med de som är tobaksfria (Tobaksbruk bland unga vuxna, Folkhälsomyndigheten, 2015). I CAN:s drogvaneundersökning 2017 framgår sambanden tydligt:

- Av de som använt tobak de senaste 12 månaderna hade en stor andel även druckit alkohol. I årskurs 9 uppgav 88% av de som rökt och 86% av de som snusat även alkoholerfarenhet, i gymnasiet var motsvarande resultat 95% för de som rökt respektive snusat.
- Av de som rökt eller snusat i årskurs 9 var det även 19% som använt narkotika, jämfört med 5 % bland samtliga nior. I gymnasiet var 26% narkotikaerfarna bland de som rökt respektive snusat jämfört med 13% bland samtliga gymnasieelever (www.can.se).

Enligt en undersökning som A Non Smoking Generations står bakom framgår det att de främsta orsakerna till att ungdomar börjar röka är påverkan från kompisar och en önskan om att passa in. Barn och unga spenderar en stor del av sin vakna tid på skolan. Förekommer det tobak på skolan ”smittar” det och ju mer förekommande det är på skolan, desto fler ungdomar börjar. Man pratar ofta om att skolan är en plats där många lär sig att röka. Grupptricket som uppstår och som pressar på för att röka kan vara väldigt svårt att stå emot. Skolan spelar här en viktig roll i att skapa en trygg miljö som är fri från tobak (Stödet brister - Rapport om ungdomars attityder till rökning, A Non Smoking Generation, 2018).

Det finns ett starkt samband mellan ungdomars egna rökvanor och familjens. Om föräldrarna använder tobak är det vanligare att barnen också gör det. Studier har visat att risken för tobaksbruk hos ungdomar ökar om normen i hemmet är att rökning är ett acceptabelt beteende, oavsett om någon förälder själv brukar tobak. Forskningen visar dock att föräldrar kan göra stor skillnad, genom att sätta tydliga gränser och inte tillåta tobak, även om de röker

själva (Tonåringar om tobak – Vanor, kunskaper och attityder, Statens Folkhälsoinstitut, 2010). A Non Smoking Generations undersökning visar att drygt hälften av de tillfrågade ungdomarna i åldern 14-18 år får ytlig eller ingen information alls om rökning och dess risker vid särskilda lektioner. När samma fråga ställs till ungdomarna i samma ålderskategori gällande information från föräldrar, upplever 76% att deras föräldrar lite, eller inte alls, har pratat med dem om rökning. För ungdomar som av olika anledningar inte får till sig information om risker med rökning från sina föräldrar är skolan den enskilt viktigaste informationskanalen.

Skolans ansvar och viktiga roll

Rektor är generellt den som är ansvarig för att rökförbudet på skolgården efterlevs. Syftet med tobakslagens bestämmelse om rökfria skolmiljöer, inomhus som utomhus, är att skydda barn och unga från de hälsorisker som tobaksrökning innebär. Skolgården ska vara en rökfri miljö och detta gäller alla som befinner sig på området, veckans alla dagar oavsett tid på dygnet. Tydlig skyltning om gällande förbud och en tydlig tobakspolicy är exempel på åtgärder för att uppnå att förbudet efterlevs (2 § 1 p tobakslagen, www.folkhalsomyndigheten.se).

Enligt läroplanerna för grundskola och gymnasieskola har skolan ansvar för att eleverna får kunskap och förståelse gällande livsstilens betydelse för hälsan, miljön och samhället. Rektor har ett särskilt ansvar för att eleverna får kunskap om riskerna med tobak, alkohol, narkotika och dopning (www.skolverket.se).

Elevhälsan är en viktig resurs i det hälsofrämjande och förebyggande arbetet. Enligt skollagen (2010:800) ska det finnas elevhälsa för alla elever och hälsobesök är en obligatorisk del. Elevhälsan kan vara med och bidra till att skapa en rökfri miljö, men även bidra i undervisningen genom samtal om risker med ANDT och om gruppsytryck. Dessutom kan elevhälsan erbjuda stöd och hjälp till de elever som vill sluta röka (Vägledning för elevhälsan, Socialstyrelsen, 2016).

Tobakspolicy och Tobaksfri skoltid

Skolan ska sträva efter att vara en skyddande miljö där tobaksprodukter brukas och syns i allt mindre utsträckning. För att skapa en norm som inte accepterar rökning på skolgården krävs det att all personal engagerar sig i arbetet. En viktig del i det tobaksförebyggande arbetet är att upprätta en tobakspolicy vilken rektor är ansvarig för. En tobakspolicy bör innehålla bland annat mål med tobaksarbetet, regler, rutiner och förhållningssätt kring tobak. Det ska framgå vad som gäller i olika situationer, t ex om en elev röker på skolgården. Skolpersonal och andra vuxna är förebilder och behöver tänka igenom vilka signaler de sänder ut om de själva ses röka på eller i anslutning till skolgården. Detsamma gäller om skolpersonal eller annan vuxen passerar en rökande elev utan att säga till. Idag behandlas tobak i många fall enbart som en ordningsfråga i skolans värld. Då utformas ett antal regler och en handlingsplan som beskriver vad man ska göra om reglerna bryts. Arbetet inriktas på att efterleva det lagstadgade förbudet mot rökning på skolgården och innebär i princip att ”jaga rökare” och

försöka få dem att fimpa eller avlägsna sig från skolans område. Den långsiktiga målsättningen bör vara att barn och unga erbjuds en skoltid där de överhuvudtaget inte utsätts för tobaksprodukter eller tobaksbruk, dvs tobaksfri skoltid. (Tobak och unga – en kunskapsöversikt, Psykologer mot tobak, 2018). När en skola inför tobaksfri skoltid betyder det att ingen form av rökning och snusning får förekomma under skoltid och att förbudet gäller alla. Vägen till ett lyckat arbete med tobaksfri skoltid är en tydlig handlingsplan och policy, kommunikation med elever och vårdnadshavare samt olika former av stöd. En viktig del är också att integrera tobaksfrågor i skolans ordinarie ämnen (Tobaksfri skoltid, om tobaksförebyggande arbete i skolan, Stockholm stad, 2017).

Rökfri arbetstid

Det finns ingen lag om rökfri arbetstid, utan nuvarande lagstiftning fokuserar på anställdas rätt att slippa bli utsatta för passiv rökning på jobbet. Men på allt fler arbetsplatser runt om i landet bestäms att arbetstiden ska vara rökfri. I fyra av länets sex kommuner råder rökfri arbetstid. Rökfri arbetstid innebär att ingen ska utsättas för tobaksrök på sitt arbete. Den tid man arbetar eller har paus ska vara rökfri. Lunchen räknas inte in i arbetstiden och är därmed undantagen. Genom att införa rökfri arbetstid visar en kommun att det inte är okej att röka och de vuxna fungerar som goda förebilder i mötet med elever och risken för att utsättas för passiv rökning minskar (www.tobaksfakta.se).

Tidigare kartläggning av rökfria skolgårdar i Hallands län

År 2011 var Länsstyrelsen i Halland ute på utvalda gymnasieskolor i länet för att observera om skolgårdarna var fria från tobaksrök. 2011 års observationer följdes därefter upp med en kartläggning år 2013.

Kartläggning 2018

Syfte

Syftet med denna kartläggning är att skapa en övergripande bild av hur länets högstadie- och gymnasieskolor arbetar med rökfria miljöer kopplat till policy gällande tobak och rökfria skolgårdar.

Metod och genomförande

En kartläggning genom oanmälda observationsbesök har genomförts på samtliga högstadie- och gymnasieskolor i Hallands län. Såväl kommunala högstadie- och gymnasieskolor som friskolor har besökts. Det handlar om totalt 82 besök och av dessa är 59 högstadieskolor och 23 gymnasieskolor. Innan besöken ägde rum skickades ett informationsbrev ut till skolorna, se bilaga 1. Brevet innehöll information om att ett oanmält besök var inplanerat under hösten samt syftet med besöket.

Under observationerna användes ett protokoll, se bilaga 2 och 3. Vid framtagandet av protokollet har Blekinge läns observationsprotokoll fungerat som grundmall. Protokollet användes som en checklista för att senare kunna jämföra mellan skolorna.

Observationerna ägde rum under perioden augusti – november 2018. Observationerna genomfördes av handläggare på Länsstyrelsen i Halland. Besöken ägde framförallt rum mellan kl. 9.00-14.00 och varade i minst 30 minuter upp till en timme. Som dokumentation togs bilder på cigarettfimpar, skyltar, askkoppar etc. Inga personer finns med på bilderna. Ett observationstillfälle började med att handläggaren anmälde sig och informerade om bakgrunden till besöket. I samband med besöken har även samtal med rektor eller annan personal på skolan ägt rum. Under dessa samtal ställdes frågor om skolans tobaksförebyggande arbete samt om kommunen tillsynat skolgården utifrån tobakslagen. Hade skolan en tobakspolicy, ordningsregler eller annat skriftligt material som tydliggjorde skolans förhållningssätt gentemot tobak tog handläggaren del av det. Oavsett om handläggaren träffade rektor på skolan eller inte återkopplade handläggaren till rektor efter varje observationsbesök.

Kartläggningen har genomförts och sammanställts av en och samma handläggare på Länsstyrelsen i Halland.

Resultat

Nu följer en resultatredovisning av observationerna som genomfördes under hösten 2018. Fem av gymnasieskolorna, samtliga friskolor, bedöms inte ha någon skolgård överhuvudtaget. Observationer har ändå ägt rum på dessa skolor. Resultatet för högstadieskolorna kommer presenteras först, därefter resultatet för gymnasieskolorna och slutligen en jämförelse mellan högstadie- och gymnasieskolor. En jämförelse mellan gymnasieskolorna 2018 och 2013 kommer också presenteras i denna del. Nedan följer en beskrivning av hur bedömningen gjorts:

Rökning på eller i anslutning till skolgården

Om någon röker innanför avgränsat skolområde/på skolgården har handläggaren bedömt att rökning förekommer. Finns ingen skolgård/är inte skolområdet avgränsat bedöms en person röka på skolans område om personen ifråga står i närheten av skolbyggnaden. Rökning i anslutning till skolgården bedöms förekomma om personen står precis utanför skolgårdens gräns alternativt inom nära synhåll från skolan. Rökning konstaterades om minst en person sågs röka under observationen.

Andra tecken på att rökning förekommer

Finns cigarettfimpar och/eller cigarettpaket synligt på skolgården bedöms det som andra tecken på att rökning förekommer på skolgården. Dessa tecken skvallrar om att rökning förekommer trots rökförbudet. Finns det ingen avgränsad skolgård baseras svaret på om det finns tecken på tobaksanvändning i nära anslutning till skolbyggnaden. Ingen bedömning av omfattningen av cigarettfimpar och cigarettpaket har gjorts, utan enbart ett konstaterande att det finns andra tecken.

Information om rökförbudet

Om skolan har satt upp skyltar, dekaler eller på annat sätt informerar om gällande rökförbud bedöms det som att skolan informerar om rökförbudet på plats.

Vilseledande budskap

Vilseledande budskap bedöms vara sådant som kan ha en vilseledande effekt vad gäller rökförbudet. Exempel är askkoppar, rökrutor, skyltar som hänvisar till annan plats, väderskydd eller annat som kan vilseleda gällande rökförbud.

Högstadieskolor

Tidigare observationer som gjorts i länet har endast innefattat gymnasieskolorna. Denna kartläggning ger oss nu en bild av hur det ser ut på länets högstadieskolor. Av de totalt 59 högstadieskolor som finns fördelat på länets 6 kommuner är 13 av dessa friskolor.

<u>Antalet högstadieskolor per kommun:</u>	
Laholm	3
Halmstad	16
Hylte	1
Falkenberg	7
Varberg	14
Kungsbacka	18

Rökning på och i anslutning till skolgården

På en av länets 59 högstadieskolor, dvs. 2%, observerades rökande elever på skolgården. Högstadieskolan delar området med en gymnasieskola och detta gör att det inte går att säga att de rökande eleverna faktiskt går på högstadiet. Det kan lika gärna ha varit elever på gymnasieskolan. På fyra av högstadieskolorna, dvs 7%, sågs rökande elever i anslutning till skolgården. En av dessa är den högstadieskola där det sågs rökande elever inne på skolgården. Inga vuxna observerades röka under besöken. På 55 av högstadieskolorna, dvs. 93%, observerades inte någon rökning alls, varken på eller i anslutning till skolgården.

Andra tecken på rökning

På 46 av högstadieskolorna, dvs. 78%, observerades andra tecken på rökning i form av cigarettfimpar och cigarettpaket. Cigarettfimpar var vanligast och påträffades på så gott som samtliga skolgårdar. Det är dock viktigt att nämna att det på flera skolor endast observerades en eller ett fåtal cigarettfimpar.

Skyltar och dekaler som upplyser om gällande rökförbud

Under observationen undersöktes om skyltar och dekaler fanns uppsatta på skolans byggnader eller skolgård innehållande information om rökförbudet. 16 stycken av högstadieskolorna, dvs. 27%, informerade på ett eller annat sätt om detta. Flertalet rektorer påtalade att de inte behöver ha några skyltar som informerar om rökförbudet. Några rektorer lyfte problematiken i att det kanske till och med att kan provocera ungdomar till att röka.

"Vi ser inget behov av skyltar. Alla bör veta vad som gäller, lagen har funnits så länge."

// rektor på en högstadieskola

Vilseledande budskap

Vilseledande budskap observerades på tre av de 59 högstadieskolorna, dvs. 5%. På två av skolorna fanns en liten tunna innehållande fimpar. Denna var utplacerad av en idrottsförening som nyttjar området andra tider än skoltider. Den tredje skolan hade en skylt där det framgick att det var rökförbud på skolgården, men med hänvisning till annan plats undertecknad rektor. Väderskydd fanns på en del skolor men det var endast på två skolor som det fanns tecken på rökning. Övriga väderskydd bedöms inte vara vilseledande.

Tobakspolicy, ordningsregler eller annat skriftligt material

Det är vanligare att tobak nämns i ordningsregler än att en högstadieskola har en tobakspolicy. Övriga många skolor har inget dokumenterat kring detta alls utan menar att det är något som är självklart för alla. Men alla högstadieskolor säger sig ha rutiner för hur de går tillväga om en elev röker under skoltid. För det mesta är det mentor som tar kontakt med vårdnadshavaren, i vissa fall rektor eller skolsköterska.

"Det finns ingen tobakspolicy eller ordningsregler. Vi pratar mer utifrån Vi tror på dig och Vi gör varandra bra.

// rektor på högstadieskola

Går det att se någon skillnad beroende på vilka årskurser som finns på skolan?

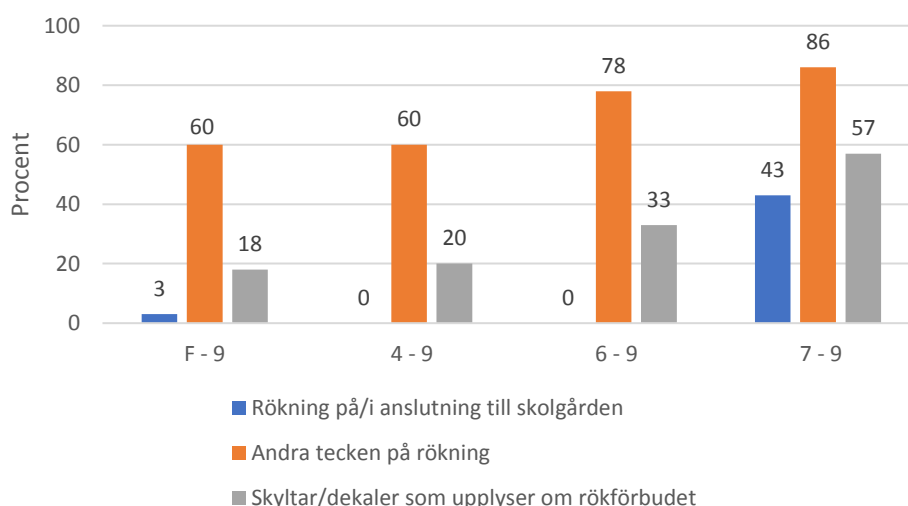
Fördelning av årskurser på länets skolor:

F-9	38
4-9	5
6-9	9
7-9	7

I länet finns 38 skolor med årskurserna F-9. Detta upplägg är vanligast i länet. På en av dessa skolor förekom rökning i anslutning till skolgården. Det förekom inte någon rökning på eller i anslutning till skolgården varken på 4-9-skolorna eller 6-9-skolorna. Det finns sju stycken 7-9-skolor i länet och på tre av dessa skolor, dvs, 43%, förekom rökning på eller i anslutning till skolgården. Samtliga som observerats röka är elever.

Andra tecken på rökning är vanligast på 7-9-skolorna. Det observerades på 86% av dessa skolor. F-9-skolorna informerade minst om rökförbudet med hjälp av skyltar eller dekaler, 7-9-skolorna var de skolor som gjorde det mest. Se ovan beskrivna i diagrammet nedan:

Jämförelse beroende på vilka årskurser som finns på skolan

Gymnasieskolor

I länet finns 23 gymnasieskolor. Av dessa är 12 friskolor och ett gymnasium är i Region Hallands regi.

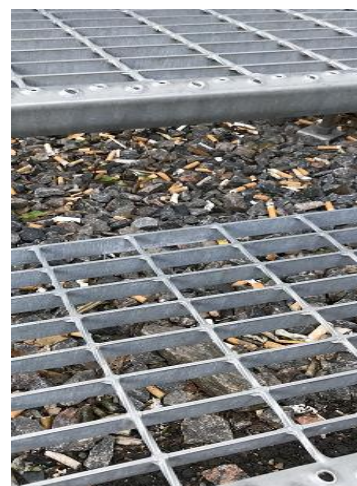
<u>Antalet gymnasier per kommun:</u>	
Laholm	1
Halmstad	7
Hylte	1
Falkenberg	2
Varberg	5
Kungsbacka	7

Rökning på och i anslutning till skolgården

Rökning på skolgården observerades på 13 av de 23 gymnasieskolorna, dvs. 57%. Rökning i anslutning observerades på sju av gymnasieskolorna, dvs. 30%. På några av gymnasieskolorna observerades rökning både på skolgården och i anslutning till. På sju gymnasieskolor, dvs. 30%, observerades inte någon rökning, varken på eller i anslutning till skolgården. Enbart elever observerades röka. På två av skolorna observerades personal be elever släcka sin cigarett.

Andra tecken på rökning

Andra tecken på rökning observerades på 20 av gymnasieskolorna, dvs. 87%. Oftast låg cigarettfimparna samlade på marken inom ett visst område, men på de flesta skolorna låg cigarettfimpar utspridda lite varstans på skolgården.

Skyltar och dekaler som upplyser om gällande rökförbud

18 av gymnasieskolorna, dvs. 78%, informerade på ett eller annat sätt om gällande rökförbud. En av skolorna hade beställt skyltar och väntade på att få dem. Några av skolorna har i efterhand fått skyltar/dekaler av Länsstyrelsen.

Vilseledande budskap

Detta observerades på sju av gymnasieskolorna, dvs. 30%. Vanligast var askkoppar och spannar och betongkrukor som nyttjades som askkoppar. Askkopparna var dock inte utplacerad av skolan, utan av andra verksamheter som delade skolans område. Varken rökruta eller vindskydd observerades på gymnasieskolorna.

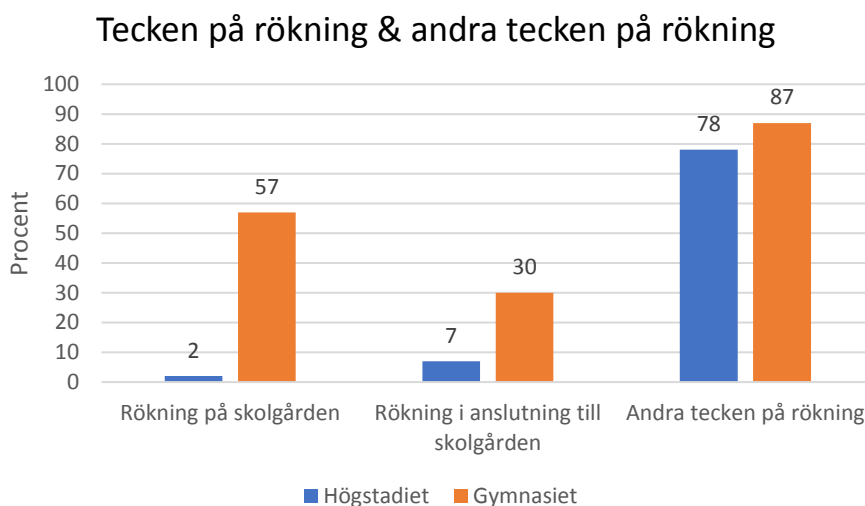

Tobakspolicy, ordningsregler eller annat skriftligt material

Nästan till alla gymnasieskolor har ett dokument där skolans ställningstagande gentemot tobak framgår. De skolor som inte hade det påtalade att de förhåller sig till kommunens gemensamma tobakspolicy eller drogplan. Ungefär hälften av skolorna kontakter vårdnadshavare till elever under 18 år om de använder tobak.

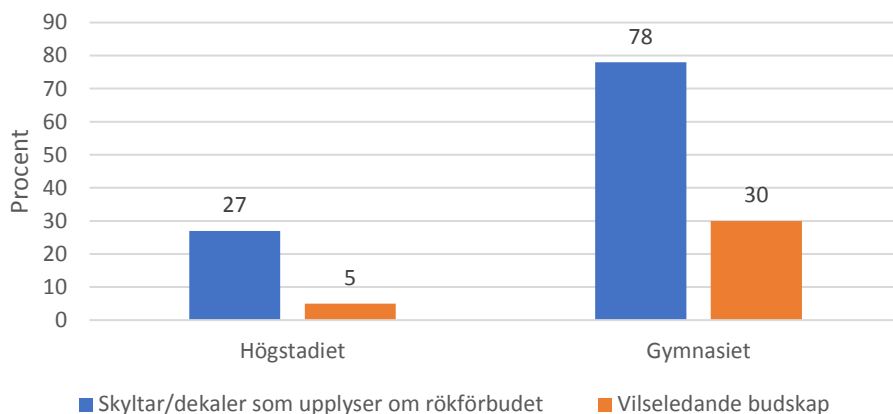
Jämförelse högstadieskolor med gymnasieskolor

Resultatet visar att det är stora skillnader mellan länets högstadie- och gymnasieskolor. Andelen skolor där rökning på skolgården observerats är avsevärt högre bland gymnasieskolorna än bland högstadieskolorna. Skillnaden är inte lika stor när det handlar om rökning i anslutning till skolgården, men det går dock att se en skillnad. På några av gymnasieskolorna observerades rökning både på och i anslutning till skolgården. När rökande elever observerats på högstadieskolorna har eleverna varit få till antalet. På gymnasieskolorna har de däremot varit fler till antalet. Andra tecken på rökning, som cigarettfimpar och cigarettpaket på marken, var vanligt förekommande både på länets gymnasie- och högstadieskolor. Men här finns en stor skillnad mellan högstadie- och gymnasieskolorna som är viktig att poängtera. Protokollet svarar inte på hur många cigarettfimpar och cigarettpaket som observerats på skolgården, bara att det har observerats. Liksom det var fler elever som rökte på gymnasieskolorna var det betydligt fler cigarettfimpar och cigarettpaket liggandes på marken på skolgården. Ovan beskrivna presenteras i diagrammet nedan.

78% av gymnasieskolorna hade skyltar eller dekaler som informerar om gällande rökförbud. Detta kunde endast observeras på 27% av högstadieskolorna. I protokollet framgår det inte om en eller flera skyltar/dekaler observerats. Viktigt att nämna här är att gymnasieskolorna överlag hade fler skyltar/dekaler uppsatta jämfört med högstadieskolorna. Vilseledande budskap i form av t ex askkoppar är väldigt ovanligt på högstadieskolorna och förekom endast på tre av skolorna. Vilseledande budskap var vanligare på gymnasieskolorna. Rökrutor förekom varken på högstadie- eller gymnasieskolorna. Väderskydd observerades på två högstadieskolor. Ovan beskrivna presenteras i diagrammet på nästa sida.

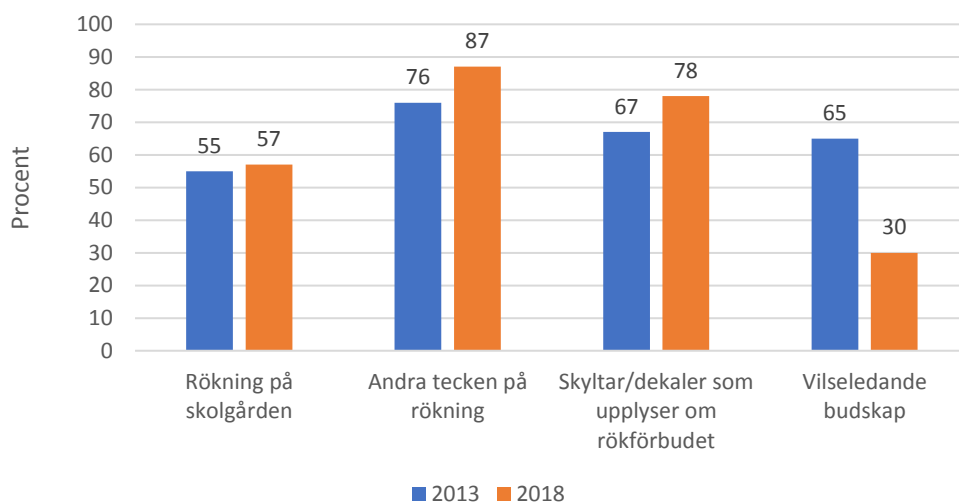
Skyltar/dekaler som upplyser om rökförbudet och vilseledande budskap

Jämförelse gymnasiet 2013 och 2018

När årets observationer på gymnasiet jämförs med de observationer som gjordes 2013 ser man att rökning på skolgården ligger på ungefär samma nivå 2018 som 2013. Det observerades på lite mer än hälften av gymnasieskolorna respektive år. Procentuellt sett observerades tecken på rökning på fler gymnasieskolor 2018 jämfört med 2013. Enligt diagrammet framgår det att det skett en ökning vad gäller att upplysa om gällande rökförbud, medan vilseledande budskap i form av askkoppar och väderskydd minskat sedan 2013, se diagram nedan.

Gymnasiet 2013 och 2018

Resultatdiskussion

Förekomst av rökning på eller i anslutning till skolgården

Trots att rökförbudet på skolgårdar gäller sedan 1994 röks det fortfarande på de halländska skolgårdarna, såväl på gymnasieskolor som på högstadieskolor. Det går dock att se en stor skillnad mellan de båda skolformerna. Rökande elever observerades på eller i anslutning till skolgården på få högstadieskolor, men på desto fler gymnasieskolor. Besöken pågick i 30 minuter upp till en timme, vilket bara ger en ögonblicksbild som kan förändras över tid. De rökande eleverna var också fler till antalet på gymnasieskolorna jämfört med högstadieskolorna. Detta bekräftas också i de samtal som förts med skolorna och bilden stämmer väl överens med hur det ser ut i riket – rökning blir allt vanligare ju äldre eleverna är och procentuellt sett röker gymnasieelever mer än högstadieelever. Det var endast elever som observerades röka på skolgårdarna, inga vuxna.

Många skolor upplever att det är många av de nyanlända ungdomarna som röker. Detta bekräftades också på observationsbesöken. På gymnasieskolorna rökte eleverna öppet på skolområdet och verkade antingen vara omedvetna om skolgårdens rökförbud eller så ignorerade de förbudet. Det såg inte likadant ut på högstadieskolorna. På många av högstadieskolorna nämnde personal att det fanns några elever som röker, men att de inte röker på skolgården. Platsen dit eleverna går för att röka var känd för personalen och handläggaren blev ofta tipsad om dessa ställen. Rökning på skolgården observerades på endast en av högstadieskolorna. En möjlig förklaring till skillnaden mellan högstadie- och gymnasieskolorna kan vara att rökning är mer socialt accepterat på gymnasiet. Tre av de fyra högstadieskolor, där rökning i anslutning till skolgården observerades, var åk 7-9-skolor. Detta resultat tror inte Länsstyrelsen är en tillfällighet, utan föreslår en mer ingående undersökning av hur det ser ut på skolor med olika årskurser. En bedömning är att det inte är lika vanligt på de skolor med yngre barn, som t ex en F-9-skola.

Andra tecken på rökning

Andra tecken på rökning ger en mer omfattande bild av hur det faktiskt ser ut vad gäller rökning på skolgården. Enligt skolgårdsobservationerna röks det på åtta av tio högstadieskolor och på nio av tio gymnasieskolor i Hallands län. Cigarettfimpar var det vanligaste tecknet, både på högstadie- och gymnasieskolorna. På de flesta gymnasieskolor låg cigarettfimpar utspridda lite varstans på skolgården. Men det var nästan lika vanligt att de låg koncentrerat vid särskilda områden på skolgården, som t ex vid personalparkeringen, en trappa som leder ner till en källare och en plats som upplevs ligga avsides. På många av högstadieskolorna observerades däremot endast några få cigarettfimpar på marken.

Vem har då rökt dessa cigaretter? Och när på dygnet har det ägt rum? De flesta högstadieskolorna, men också gymnasieskolor, uppger att skolgården är en plats för ungdomar att uppehålla sig på, såväl vardagskväll som helg. Både nedsmutsning och förstörelse sker då. Efter helgen, på måndag morgon, får vaktmästaren eller någon annan, gå ett varv runt skolgården och städa. En skola hade t ex ett städschema för eleverna. En fråga som är relevant att fundera kring är om allmänheten känner till att skolgården är rökfri. Det

kan t ex handla om föräldramöten, byggarbetare som gör ett arbete på skolan, en annan kommunal förvaltning som hyr in sig kvällstid i aulan eller en familj som besöker skolans lekplats på helgen. Handläggaren träffade skolpersonal som inte kände till att det enligt lag är förbjudet att röka på skolgården. Skolan uttrycker att de informerar vårdnadshavare, både på föräldramöten och utvecklingssamtal, och en del skolor skickar med ordningsregler hem som ska undertecknas av både elev och vårdnadshavare. Från skolans håll går det inte att vara tydlig nog i informationen om att skolans område är rökfritt, eller att skolan förespråkar rök- eller tobaksfri skoltid.

Information om rökförbudet

En rekommenderad åtgärd att vidta, både för att informera om förbudet men också för att upprätthålla förbudet, är att informera och markera genom skyltning. Ansvar för detta ligger på den som disponerar lokalen eller området i fråga, i detta fall är det rektors ansvar. Länets högstadieskolor är överlag inte bra på att upplysa om gällande rökförbud med hjälp av skyltar eller dekaler. I samtal med några rektorer för F-9-skolor framkom det att de inte riktigt kunde förstå varför de skulle upplysa om gällande rökförbud. Några menade att det till och med skulle kunna bli kontraproduktivt, dvs istället uppmuntra eller provocera ungdomar till att röka på skolgården. Upplysning om förbud mot nötter var mer vanligt förekommande än förbudsskyltar mot rökning. Gymnasiet var däremot bättre på att upplysa om rökförbudet och det går att se en ökning sedan kartläggningen från 2013.

Alla skolor utom en gymnasieskola, där rökning på skolgården observerats, upplyser om rökförbudet genom skyltar eller dekaler. Gymnasieskolan som inte hade någon information om detta påtalade att de väntade på skyltar som de beställt. Utifrån detta gör Länsstyrelsen bedömningen att det inte går att göra någon koppling mellan rökning på skolgården och brister i att upplysa om rökförbudet med hjälp av skyltar eller dekaler.

Observationsprotokollet säger inget om skyltarna och dekalernas skick, storlek och tydlighet, inte heller var de är utplacerade eller hur många till antalet skolorna satt upp. Detta var något som ändå noterades under observationerna och det går här att se en stor variation. Skyltarna och dekalerna varierar både i antal och i skick. Många var gamla, slitna och även nedklottrade och det saknas en enhetlighet, både när det gäller placering och utformning. Vissa skolor hade endast en skylt eller dekal uppsatt, medan andra hade skyltar och/eller dekaler uppsatta vid alla stora entréer. Skyltar och dekaler i dåligt skick får troligtvis inte den effekt de ska ha och signalerna utåt blir snarare att förbudet inte är någon prioriterad fråga.

Gymnasieskolorna var inte bara bättre på att upplysa om rökförbudet jämfört med högstadieskolorna, de hade också fler skyltar/dekaler uppsatta. Att det ser ut på detta vis bedömer Länsstyrelsen ha att göra med att rökning är ett större problem på gymnasieskolor jämfört med högstadieskolor. På observationsbesöken hade handläggaren med sig både skyltar och dekaler, och de skolor som ville ha några exemplar fick av handläggaren. Skolor har också hört av sig i efterhand och bett om skyltar och dekaler. Vid en framtida observation upplyser troligtvis betydligt fler skolor om rökförbudet.

Vilseledande budskap

Vilseledande budskap var i övrigt ganska ovanligt. Förutom askkoppar som andra verksamheter satt upp, förekom också spannar eller blomkrukor med syfte att fungera som askkopp. De flesta var av personalen kända. Ett tänkbart argument till att dessa fortfarande förekommer kan vara att minska nedskräpningen. Har eleverna ingenstans att slänga cigarettfimpar hamnar de på marken. Rökrutor verkar vara ett minne blott och är en utveckling som gått åt rätt håll. Vindskydd där tecken på rökning observerades på två av högstadieskolorna. Detta verkar också vara något som skolorna är uppmärksamma på. Följande citat vittnar om detta;

”Våra vaktmästare går dit på mornarna för att rensa upp och de har även flyttat på bänkar som tidigare stod under tak för att det inte ska bli lika mysigt att sitta där”.

Tobakspolicy och rutiner för det tobaksförebyggande arbetet

I samband med observationerna önskade handläggaren ta del av tobakspolicy eller annat liknande material. När frågan ställdes var det en hel del skolor, framförallt högstadieskolor, som inte hade särskilt bra koll på detta. Ett ganska så vanligt svar på frågan var *”Det står nog i ordningsreglerna”* eller så hänvisades handläggaren till rektor. Men det förekom också att rektor inte hade koll på detta när frågan ställdes under besöket. I återkopplingen som varje rektor fick efter observationsbesöket önskade handläggaren ta del av aktuell tobakspolicy eller annat liknande material. Trots påminnelser är det några skolor som inte återkopplat.

Ett bra exempel på hur skolor kan arbeta med tobak är Halmstad kommun. Under 2016 gick kommunens samtliga gymnasieskolor, kommunala och friskolor, samman i en gemensam satsning som heter Rökstopp. De arbetade t ex fram gemensamma grundläggande rutiner och regler som skolorna förde in i sin tobakspolicy och brev formulerades för att skickas hem till elever och målsmän samt APL-platser och företag inför skolstarten med information om att det råder rökfri skoltid på skolan. Samtliga gymnasieskolor utom en arbetar idag vidare enligt Rökstopps principer. En av dessa skolor uttryckte på observationsbesöket att smittorisen minskat i och med arbetet och att de på bara några år gått från många rökande elever till att vid observationstillfället endast ha några få. Ingen av personalen röker, de skyltar om rökförbudet och trots att andra verksamheter håller till inom området observerades inte ett enda tecken på rökning runt skolbyggnaden. De har en plan för det tobaksförebyggande arbetet, var tredje år kommer t ex A Non Smoking Generations och håller föreläsningen *Tobakens barn*.

Tobakspolicy visade sig vara vanligare på länets gymnasieskolor när jämförelser görs med högstadieskolorna. På högstadieskolorna lyfts tobaksförbudet framförallt in i ordningsreglerna. Det förekom de skolor som ansåg att det var självklart att rökning på skolgården är förbjudet, men att de inte behöver vara nedskrivet i t ex ordningsreglerna. Andra skolor nämnde att de förhåller sig till kommunens övergripande tobakspolicy eller ANDT-plan. Att skolor har ett bra tobaksförebyggande arbete är en ledningsfråga och det är rektors ansvar att leda arbetet och skapa förutsättningar för personalen.

Oavsett om skolan hade tobakspolicy, ordningsregler etc. eller inte, tryckte samtliga skolor på att det fanns rutiner för hur personalen ska gå tillväga när en elev röker och att dessa var kända för personalen. En rutin, som att säga till rökande elever att det är förbjudet att röka på skolgården, fanns på så gott som samtliga skolor. Under observationerna sågs två vuxna säga till elever om rökning på skolgården. Ingen vuxen observerades gå förbi utan att säga till. Att elever röker öppet på skolgården kan vara ett tecken på att det inte är ett prioriterat område, men det kan också vara ett tecken på att uthålligheten i att säga till avtar. Just uthålligheten i att säga till rökande elever är något som flera skolor har uttryckt som en utmaning. I början på terminen finns energin och orken, men ju längre in på terminen de kommer desto tjugigare blir känslan hos personalen. Några uttryckte till och med att de kände sig som ”rökpoliser”. Studier talar dock sitt klara språk, ungdomar vill att vuxenvärlden ska säga till och agera vid överträdelser av regler och bestämmelser, som det i det här fallet är. Det är ett tecken på att vuxna bryr sig. Det är oerhört viktigt för vuxenvärlden att ha kunskap om att vuxna som inte reagerar signalerar att rökning är accepterat.

”Du tycker att jag tjatar, men det gör jag för att jag är rädd om dig.”

(Citat ur Tobaksfri skoltid – om tobaksförebyggande arbete i skolan)

När en elev påträffas röka på eller i anslutning till skolgården, eller om en misstanke finns, kontakter samtliga högstadieskolor vårdnadshavare. På gymnasieskolorna går det inte se en samstämmighet i detta. En del skolor kontakter omyndiga elevers vårdnadshavare, andra kontakter vårdnadshavare till omyndiga elever ibland, några skolor kontakter aldrig vårdnadshavare och någon skola kontakter vårdnadshavare oavsett om eleven är myndig eller inte. Samarbete med vårdnadshavare är en viktig del i det tobaksförebyggande arbetet. För en vårdnadshavare kan samtalet från skolan vara en första signal på att barnet har börjat med tobak. Denna kontakt kan vara avgörande för att eleven inte fortsätter. För en annan vårdnadshavare kan det redan vara känt och även accepterat. Flera skolor uttrycker att det är svårt när rökningen legaliseras av vårdnadshavare. Här är det av extra stor vikt att skolan håller på sin värdegrund och förmedlar sin syn på tobak. Eftersom en elev som brukar tobak på skoltid även påverkar andra elever är det viktigt att vårdnadshavaren kontaktas och att den tar ansvar oavsett om den tillåter sitt eget barn att röka eller inte. Föräldrar behöver få kunskapen om att deras ställningstagande spelar roll. De kan genom att sätta tydliga gränser och inte tillåta tobak göra en stor skillnad.

När skolans område delas med andra verksamheter

Många av länets skolor, både högstadie- och gymnasieskolor, delar området med andra verksamheter. Det kan t ex vara bibliotek, verksamhet inom Region Hallands regi, matvarubutik och lunchrestaurang. I detta finns en problematik med att en del verksamheter placerar ut askkoppar som är avsedda för personal, kunder och besökare, och oavsett om det finns askkopp eller inte så röks det på området. Enligt tobakslagen är detta förbjudet. Det kan delvis bygga på okunskap, men oavsett vad det beror på är det viktigt att skolan kommunicerar med de olika verksamheterna. På några skolor har personal nämnt att det röks på kvällarna när fritidsgården hålls öppen. Detta kunde t ex bekräftas på en av observationerna då det var mycket tecken på rökning i form av cigarettfimpar och

cigarettpaketet utanför ingången. Oavsett om det är skolverksamhet eller fritidsgårdsverksamhet gäller rökförbudet, och det är samma barn och ungdomar det handlar om. Här behöver tobaksfrågan lyftas mellan förvaltningarna. Det handlar om att vuxna är förebilder och att vuxna vid varje tillfälle måste signalera att rökning inte är accepterat. Samtliga skolor var tydliga med att skolpersonal som röker måste lämna skolans område vid de tillfällen de ska röka, och att de också gör det. Det är oerhört viktigt utifrån vuxnas trovärdighet, också utifrån talesättet "*Barn gör inte som vuxna säger, barn gör som vuxna gör...*". Fyra av länets sex kommuner har rökfri arbetstid. En rektor på en skola där kommunen inte tagit beslut om rökfri arbetstid lyfte problematiken med att matsalspersonalen, som tillhör en annan förvaltning, rökte på rasterna. Rökfri arbetstid hade i detta fall underlättat för rektorn i fråga. Att en kommun beslutar om att införa rökfri arbetstid ger stöd till skolans tobaksförebyggande arbete.

Tobak i undervisningen

Skolan har både en viktig roll i, och ett viktigt uppdrag, att informera om rökning och samtidigt arbeta förebyggande för att förhindra rökning. Som nämnts tidigare i rapporten är skolan en riskmiljö när det gäller rökning. Det är på skolan många testar röka för första gången, men också lär sig röka. Under observationsbesöken har skolorna fått frågan om hur, och inom vilka ämnen, de lyfter in tobak i undervisningen. Få skolor verkar ha en plan för hur och inom vilka ämnen detta sker. På högstadiet nämndes framförallt NO och Idrott & Hälsa som de ämnen där tobak lyfts in. En av skolorna nämnde att de testat *ANDT-på-schemat*. På gymnasiet var det vanligare med temadagar och att skolsköterskan lyfte tobak på hälsosamtalen. Flertalet skolor, både högstadie- och gymnasieskolor, har haft besök av A Non Smoking Generation och deras föreläsning *Tobakens barn*. Dessa skolor var väldigt positiva till föreläsningen. Tobaksutställningen nämndes också som ett bra verktyg i det tobaksförebyggande arbetet. För de elever vars föräldrar eller vårdnadshavare inte informerar om riskerna och som tillåter rökning är det extra viktigt att skolan fullgör sitt uppdrag och är tydliga med var de står i tobaksfrågan. Att nå fram till nyanlända ungdomar i tobaksfrågan är en utmaning som uttrycktes av både rektorer och elevhälsa. De efterfrågade bland annat lättförståeligt material om tobak.

Tillsyn på skolgården utifrån tobakslagen

Skolorna fick frågan om miljöförvaltningen varit och gjort tillsyn på skolgården utifrån tobakslagen. En del skolor svarade *ja* på frågan, andra svarade *nej*. En skola nämner t ex att de för några år sedan fick klagomål av miljöförvaltningen gällande askkoppar som de sedan tog bort, på några skolor var rektorerna nya och de uttryckte att det inte var något som de kände till. Några skolor visste att miljöförvaltningen varit där avseende andra frågor utifrån t ex miljöbalken, men kunde inte dra sig till minnes att de inspekterat just skolgården utifrån tobakslagen. Utifrån svaren går det inte att se något mönster, som t ex att en kommun genomför mer tillsyn än övriga kommuner. Länsstyrelsen gör bedömningen att kommunernas miljönämnder inte prioriterar tillsynen av skolgårdar fullt ut. En möjlig förklaring är att tillsyn av rökfria miljöer inte är avgiftsgrundat.

Övrig tobak

Kartläggningen visar även att snusning förekommer på skolorna, framförallt på gymnasieskolorna. På de flesta högstadieskolor var upplevelsen att snuset minskat bland eleverna. Den relativt nya företeelsen e-cigarett hade få skolor stött på. Det blir lätt ett fokus på rökningen, men det är viktigt att snus och andra tobaksprodukter, som t ex e-cigarett, ingår i arbetet med att skapa tobaksfria miljöer inom barn- och ungdomsverksamheterna. Genom ett tydligt ställningstagande mot all tobak blir skolan mer trovärdig i sitt ställningstagande jämfört med att enbart förbjuda rökning. Barn och ungdomar kan annars få en förvrängd bild över tobakens skadeverkningar.

Finns det då något i det tobaksförebyggande arbetet som skiljer de skolor där rökning inte förekommer alls från de skolor där rökningen är vanligt förekommande? Denna frågeställning har funnits med under kartläggningens gång. Likaså om det går att se någon skillnad kommunerna emellan. Länsstyrelsen kan inte bedöma om en kommun gör ett bättre jobb än någon annan kommun. Det skiljer sig snarare åt från skola till skola. Det finns de skolor i länet där det inte observerats varken rökning eller andra tecken på rökning, som skyltar om rökförbudet och har en tobakspolicy. Samtidigt finns det skolor som har tobakspolicy, skyltar om rökförbudet, men trots detta förekommer både rökning och andra tecken på rökning på skolgården.

Förslag till fortsatt tobaksförebyggande arbete

Skolan har ett stort och viktigt uppdrag där det tobaksförebyggande arbetet endast är en liten del. Länsstyrelsen är väl medveten om att de flesta skolor gör så gott de kan i frågan. Dock visar resultatet från denna kartläggning att det finns en hel del arbete kvar att göra för att leva upp till ett Rökfritt Sverige 2025. I följande avsnitt lämnar Länsstyrelsen förslag på hur det tobaksförebyggande arbetet kan utvecklas, både för den enskilda skolan men också i ett bredare perspektiv.

Kommunal tobakspolicy och rökfri-/tobaksfri arbetstid

Ett sätt att mobilisera kraft i det tobaksförebyggande arbetet är att ta fram en kommunal tobakspolicy med tillhörande handlingsplan för kommunens olika förvaltningar. Policyn bör utgå från det förebyggande och hälsofrämjande perspektivet, men också ta med delar som berör tillsyn. En tjänsteman, exempelvis ANDT-samordnare, bör finnas i kommunen. ANDT-samordnarens roll är att samordna och i samverkan med andra aktörer driva arbetet framåt. Rökfri arbetstid är idag mer regel än undantag bland Sveriges kommuner. I Halland har fyra av de sex kommunerna tagit beslut om rökfri arbetstid. Länsstyrelsen anser att det är viktigt att en kommun har en övergripande tobakspolicy, har infört rök- eller tobaksfri arbetstid för personalen och att det finns en anställd tjänsteman med ansvar för ANDT-frågor.

Beslut om tobaksfri skoltid och en levande tobakspolicy

Skolan ska sträva efter att vara en skyddande miljö där cigaretter och andra tobaksprodukter brukas och syns så lite som möjligt. För att undvika den problematik som det för med sig, t ex i att ”jaga rökare”, bör skolan istället ha som målsättning att erbjuda barn och unga en rökfri skoltid, allra helst tobaksfri skoltid där även andra tobaksprodukter inkluderas. Allt fler skolor förespråkar tobaksfri skoltid. Vägen till ett lyckat arbete med tobaksfri skoltid är en tydlig handlingsplan och policy, kommunikation med elever och vårdnadshavare samt olika former av stöd. En viktig del är också att integrera tobaksfrågor i skolans ordinarie ämnen. A Non Smoking Generation har genom ett långvarigt och systematiskt arbete utvecklat och testat ett flerkomponentsprogram för tobaksförebyggande arbete i skola som går under namnet *Tobaksfri skoltid NU*. Metoden är ett stöd för det tobaksförebyggande arbetet i län och kommuner. A Non Smoking Generation kommer framöver sprida metoden och Länsstyrelsens förhoppning är att länets kommuner är intresserade av att ta del av metoden.

ANDT-undervisning

Skolans uppdrag att informera om rökning och samtidigt arbeta förebyggande måste tas på allvar, och en plan för det tobaksförebyggande arbetet bör finnas på skolan. Det finns olika metoder för hur skolan kan arbeta med detta, nedan följer två verksamma metoder:

- *ANDT på schemat* - är ett metodmaterial för pedagoger som går ut på att integrera undervisning om alkohol, narkotika, dopning och tobak i olika ämnen. Materialet går att använda både på högstadie- och gymnasieskolor. Det är evidensbaserat och

uppbyggt utifrån ämnesplaner och betygskriterier. Materialet består av färdiga lektionsplaneringar som är lätta att använda inom många olika skolämnen, frågor som uppmuntrar till debatt och idéer till projekt (www.drugsmart.com).

- *Kontraktsmetoden* – är en metod med syftar till att ge ungdomar möjligheten till att göra smarta val som att välja bort tobak och andra droger, och skjuta upp alkoholdebuten. Genom belöning i form av olika förmåner uppmuntras unga att skriva under ett kontrakt och följa det. Tobak är minimikravet vid kontraktsskrivning. Med tobak avses all form av tobak såsom cigaretter, snus, vattenpipa, e-cigaretter samt produkter som har till avsikt att locka till framtida tobaksanvändning. Föräldrar och vårdnadshavare involveras och är med för att stötta. Gemensamt för alla kontraktsverksamheter är att de arbetar tidigt ANDT-förebyggande med hjälp av positiv förstärkning och individuella kontrakt med unga. Lokalt avgörs vilka årskurser som ska ingå. Kontraktsmetoden är en evidensbaserad metod som utvärderats av Örebro universitet. I utbyte mot att skriva under kontraktet får eleven ett medlemskort med förmåner. Dessa kan se olika ut, allt från ekonomiska medel till aktiviteter, lotterier eller rabatter i någon butik, badhus eller liknande. (www.kontraktsmetoden.se/metoden/).

Om en skola är intresserad av att börja arbeta med någon av metoderna kan Länsstyrelsen förmedla kontakt med kommunernas kontaktpersoner inom ANDT-området.

Vikten av att kommunicera rökförbudet på skolgården

Alla, elever, skolpersonal som allmänhet, ska ha vetskap om gällande rökförbud på skolgården, alla dagar i veckan dygnets alla timmar. Nedan följer förslag på hur detta kan kommuniceras:

- Information via skyltar och dekalerna uppsatta på skolans byggnader eller på skolgården.
- Information på enskild skolas webbsida.
- Information på kommunens hemsida, t ex under Miljö- och hälsa och Barn- och utbildning, och andra förvaltningar/kontor/avdelningar som bedöms likvärdiga.
- Information till vårdnadshavare på föräldramöten och utvecklingssamtal.
- Information till företag som har uppdrag på skolan, t ex matleveranser och byggnadsarbeten.
- Information vid uthyrning av lokalerna, t ex föreläsningar i aulan, idrottsföreningar som hyr skolan för övernattnig.
- Föra dialog med andra verksamheter som delar skolans lokaler och utomhusmiljöer. Kommunen bör göra en riskanalys om vilka problem som kan uppstå när området delas och hur de kan möta dessa.

Samarbete med hemmet

Samarbete med hemmet är oerhört viktigt i allt som rör eleverna. Skolan behöver informera föräldrar och vårdnadshavare om skolans förhållningssätt gentemot tobak, vilka regler som gäller och vilka konsekvenserna blir om eleverna bryter mot reglerna. Skolan som arena har

bland de allra bästa möjligheterna att komma i kontakt med föräldrarna via föräldramöten. Härigenom har skolan möjligheten att stärka föräldrarnas medvetande om sin egen betydelse för barnens hälsoval och att samverka med föräldrar är en viktig del i arbetet mot tobak och andra droger. Skolan bör utveckla arbetssätt för detta. Det behöver inte vara pedagogen själv som håller i informationen, det kan t ex vara en storföreläsning i aulan med efterföljande diskussion klassvis. Kommunens preventionssamordnare och elevhälsa kan vara de som håller i informationen om tobak och skolledningen informerar om skolans tobakspolicy.

Föräldraskapsstöd

Föräldraskapsstöd är ett sätt att öka möjligheterna till ett gott liv för barn och ungdomar och maximera skydd mot ohälsa med sociala problem. Kommuner, landsting och regioner ska erbjuda stöd till föräldrar. Det ska vara allt från breda och lättillgängliga insatser som erbjuds alla föräldrar, till mer riktade insatser för föräldrar och familjer med identifierade problem och mer omfattande behov (Föräldraskap och tonårstid, Länsstyrelserna 2017). Det är viktigt att föräldraskapsstödet innefattar kunskap om tobak och dess skadeverkningar, samt argument att ta till i diskussionen med sina barn. Informationen bör ges tidigt i föräldraskapet. Rökande elever som deltagit i fokusgrupper vittnar om att tobaksdebut kan ske redan i så låga åldrar som på lågstadiet (Målgruppsanalys, Småsydlänen). Informationen bör fortlöpa kontinuerligt i takt med att barnen växer och blir äldre. Det är också väldigt viktigt att föräldrar och vårdnadshavare som själva använder tobak får kunskap om att deras nej kan göra skillnad och att de får argument och stöd för att hantera och påverka barn som är nyfikna på tobak eller börjar använda tobak.

Tillsyn skolgårdar

Kommunerna måste börja prioritera tillsynen av skolgårdarna utifrån tobakslagen. Folkhälsomyndigheten kommer 2019 att ta fram ett samlat kunskapsstöd som ska stödja kommuner och skolor för att förbättra efterlevnaden av rökförbudet på skolgårdar. Det innefattar både tillsynsvägledning för en samordnad, effektiv och likvärdig tillsyn och en sammanställning av tillgängliga metoder och strategier som syftar till att förbättra efterlevnaden av rökförbudet på skolgårdar. Länsstyrelsen följer Folkhälsomyndighetens arbete och håller kommunerna uppdaterade. Länsstyrelsens kommer även föra dialog med kommunernas miljöförvaltningar för att tillsammans komma fram till hur tillsynen av skolgårdar på sikt kan förbättras.

Tobaksförsäljning i närheten av skolan

I närheten av många av länets skolor ligger butiker som säljer tobak. Skolornas tobaksförebyggande arbete kan vinna på att ha en kontinuerlig dialog med tobakshandlare om skolans tobakspolicy. Om skolan får vetskap om, eller misstänker, att en butik inte håller på åldersgränsen vid tobaksförsäljning, ska skolan genast kontakta kommunen som har tillsynsansvaret. Kommunen bör bedriva en aktiv tillsyn utifrån försäljningsställets

närhet till skolan. Kontrollköp är en metod kommunen kan använda för att kontrollera om butiker säljer tobak till ungdomar. Vid kontrollköp går en person som är över 18 år, men som ser ung ut, in i butiker och ber att få köpa tobak. På så vis undersöks om handlaren ber om legitimation och kollar åldern på den som köper. Undersökningar visar att metoden är ett effektivt sätt att minska försäljning till minderåriga. Enligt Länsstyrelsen är kontrollköp ett viktigt redskap i att begränsa tillgången på tobak till barn och ungdomar och Länsstyrelsen råder länets kommuner att framöver genomföra kontrollköp. Detta kan med fördel ske i samarbete över kommunerna och det finns ett kontrollköpsmaterial som kommunerna kan använda i planering och genomförande av kontrollköpen (Kontrollköpsguiden, Folkhälsomyndigheten).

Samverkan

Det tobaksförebyggande arbetet ger bäst resultat om barn och ungdomar möter samma förhållningssätt till tobak överallt i sin omgivning. Samverkan mellan olika samhällsaktörer är nödvändigt för att skapa den attitydförändring gentemot tobak som måste till för att stödja barn och ungdomars tobaksfrihet. Detta gäller både på lokal, regional och nationell nivå. Kommuner behöver samverka mellan t ex skola, fritidsgårdar och föreningar för att skapa ett gemensamt förhållningssätt till tobak. På detta sätt möter barn och ungdomar samma budskap oavsett i vilket sammanhang de möter en vuxen, dagtid såväl som kvällstid.

Slutord

Resultatet visar att det finns spår av rökning på åtta av tio högstadieskolor och nio av tio gymnasieskolor vilket varken är önskvärt eller acceptabelt. Rektorn är den som har det övergripande ansvaret för att skolan arbetar tobaksförebyggande. En tydlig information om rökförbudet och att se till så att det inte finns något som vilseleder om förbudet på skolgården är relativt enkla åtgärder som skolan kan vidta. På så sätt sänder skolan ut signaler att rökning inte är accepterat på skolan. Det är viktigt att skolan har en tobakspolicy som alla känner till och att skolan tar ett samlat grepp kring alla former av tobak, inte bara rökningen. Det är också viktigt att kommunens tillsyn av skolgårdarna ses som ett komplement till skolans tobaksförebyggande arbete.

Det finns en ambition från skolans håll att arbeta tobaksförebyggandet, men arbetet kan inte bara göras inom skolans väggar. Vi vet att nio av tio dagligrökare börjar röka före 18 års ålder. Vuxna är förebilder och alla har ett gemensamt ansvar att se till så att våra barn och ungdomar får en rökfri uppväxt. Bäst resultat nås om barn och ungdomar möter samma förhållningssätt till tobak överallt i sin omgivning.

Med denna kartläggning vill Länsstyrelsen visa både allmänhet och skolor att rökning fortfarande förekommer på de halländska skolorna och att det återstår en hel del arbete för att nå målet om ett Rökfritt Sverige 2025. Länsstyrelsen kommer nu driva arbetet med rökfria skolgårdar vidare tillsammans med kommunerna.

Referenslista

Handbok Tobakslagen, Statens Folkhälsoinstitut, 2009.

Läroplan för gymnasieskolan 2011, examensmål och gymnasie-gemensamma ämnen, Skolverket, 2011.

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Skolverket, 2018.

Nationell strategi för rökfria skolgårdar, Statens Folkhälsoinstitut, 2010.

Skolbarns hälsovanor i Sverige 2013/14, Folkhälsomyndigheten, 2014.

Skollagen. SFS (2010:800), Utbildningsdepartementet.

Tobak och avvänjning - En faktskrift om tobakens skadeverkningar och behovet av tobaksavvänjning, Statens Folkhälsoinstitut, 2009.

Tobak och unga – en kunskapsöversikt, Psykologer mot tobak, 2018.

Tobaksbruk bland unga vuxna - Varför det är viktigt att arbeta tobaksförebyggande på högskola och universitet, Folkhälsomyndigheten, 2015.

Tobaksfri kommun – en guide för att utveckla det tobaksförebyggande arbetet, Statens Folkhälsoinstitut, 2010.

Tobaksfri skoltid, om tobaksförebyggande arbete i skolan, Stockholm stad, 2017.

Tobakslagen. SFS (1993:581), (1994:98). Socialdepartementet.

Tonåringar om tobak – Vanor, kunskaper och attityder, Statens Folkhälsoinstitut, 2010.

Vägledning för elevhälsan, Socialstyrelsen, 2016.

<https://www.cancerfonden.se/livsstil/rokning>

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/statistikdatabaser-och-visualisering/nationella-folkhalsoenkaten/>

<https://www.can.se/Publikationer/rapporter/skolelevers-drogvanor-2017/>

<https://www.can.se/Publikationer/rapporter/skolelevers-drogvanor-2018/>

http://www.tobaksfakta.se/wp-content/uploads/2017/05/Tobakskonventionen_Web.pdf

<http://www.globalamalen.se/wp-content/uploads/2016/12/Globala-målen-folder-UNDP-logga-oktober-2017-med-ny-bild.pdf>

<http://www.unicef.se/barnkonventionen.se>

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/2016/02/skr.20151686/>

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/vissa-tobaksfragor_GP0364

<http://www.tobaksfakta.se/tobacco-endgame/>

<http://www.tobaksfakta.se/riksdagen-tog-ny-tobakslag/>

<http://www.nonsmoking.se/wp-content/uploads/2018/09/Sto%CC%88det-brister.pdf>

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/alkohol-narkotika-dopning-tobak-och-spel-andts/tobak/tobaksreglering/rokfria-miljoer/>

<http://www.tobaksfakta.se/tag/rokfri-arbetsid/>

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/alkohol-narkotika-dopning-tobak-och-spel-andts/tobak/tobaksreglering/rokfria-miljoer/tillsynsprotokoll-rokfri-skolgard/>

Till skollädaingar och Utbildningsförvaltaingar i Hallands kommuner

Kraftsamling rökfria skolgårdar i Hallands län

Regeringen har gett länsstyrelserna i uppdrag att förstärka sin tillsyn enligt tobakslagen för att minska tobaksbruket i Sverige, med ett extra fokus på tillsynen av skolgårdar.

Rökning är den enskilt största förebyggbara riskfaktorn för sjukdom och för tidig död. Mer än varannan rökare dör av sin rökning och i genomsnitt förlorar varje rökare 10 år av sitt liv. Både bland vuxna och yngre i svenska befolkningen har användningen av cigaretter och snus minskat under 2000-talet. Men regeringen nöjer sig inte med detta utan vill se ett fortsatt minskat tobaksbruk där rökningen inte längre utgör ett dominerande hälsoproblem. I nationella strategin mot Alkohol, Narkotika, Dopning och Tobak (ANDT) 2016-2020 ställer regeringen sig därför bakom målet att nå ett rökfritt Sverige 2025, med ambitionen att mindre än 5 % av befolkningen röker. För att minska barn och ungas exponering av tobak krävs rökfria miljöer och en ännu bättre efterlevnad av tobakslagen. Rökning på skolgårdar är enligt tobakslagen förbjudet sedan 1994, men trots detta röks det fortfarande på många skolgårdar runt om i Sverige.

Som ett led i uppdraget ska Länsstyrelsen i Halland under hösten observera om det finns tecken på att rökning förekommer på länets skolgårdar. Därav kommer länets samtliga högstadieskolor och gymnasieskolor få ett oanmält besök av handläggare på Länsstyrelsen. Vi kommer också att lyssna in vilka behov av stöd ni har i det tobaksförebyggande arbetet. Är inte skollädaare på plats vid besöket kommer kontakt tas i efterhand. Observationerna kommer att sammanställas i en rapport, som respektive skola och förvaltning får ta del av.

Syftet med besöken är att skapa en bild av hur det ser ut på länets högstadier och gymnasier angående rökfria skolgårdar, för att kunna stödja kommunerna på ett bra sätt i det fortsatta tillsyns- och förebyggande arbetet inom tobaksområdet.

Länsstyrelsen hoppas ni ser positivt på denna insats som en del i länets tobaksförebyggande arbete.

Vid eventuella frågor eller funderingar, vänligen kontakta undertecknad.

Med vänliga hälsningar

Jennie Wallin
Handläggare rökfria skolgårdar
Länsstyrelsen Hallands län
Telefon: 010-2243329
E-post: jennie.wallin@lansstyrelsen.se

Observationsprotokoll – Rökfria skolgårdar Grundskola

Tidpunkt för besöket	
Datum:	Veckodag:
Tid från – till:	
Väderförhållanden:	

Tillsynsobjekt
Namn:
Adress:
Kommun/stadsdel:

Verksamhet som bedrivs	
☐ F - 9 ☐ 4 - 9 ☐ 6 - 9 ☐ 7 - 9 ☐ Kommunal skola ☐ Friskola	Förekommer det även annan verksamhet i lokalerna? ☐ Ja ☐ Nej Kommentar: _____ _____ _____

Skolgården
Finns det en tydligt avgränsad skolgård? ☐ Ja ☐ Nej, Kommentar: _____ _____ _____ _____

Rökning på skolgården

Förekommer det rökning på skolgården? ☐ Ja ☐ Nej Förekommer det rökning i anslutning till skolgården? ☐ Ja ☐ Nej	Om ja, vilka röker på skolgården? ☐ Elever Antal flickor:_____ Antal pojkar:_____ ☐ Skolpersonal Antal kvinnor:_____ Antal män:_____ ☐ Andra, beskriv:_____ _____ _____ _____
Förekommer det i övrigt uppgifter om att rökning förekommer på området (fimpar, cigarettpaket etc.)? ☐ Ja, beskriv:_____ ☐ Nej	

Förebyggande åtgärder

Förekommer sådant som kan vilseleda om rökförbudet? ☐ Ja ☐ Nej	Om ja, vad förekommer: ☐ Rökruta ☐ Askkoppar ☐ Väderskydd för rökare ☐ Annat, beskriv:_____ _____
Finns det någon information om rökförbudet på plats? ☐ Ja ☐ Nej	Om ja, på vilket sätt? ☐ Skyltar ☐ Dekaler ☐ Informationsblad ☐ Annat, beskriv:_____ _____
Har skolan något av följande dokument? ☐ Tobakspolicy ☐ Handlingsplan vid överträdelser av rökförbud ☐ Annat, beskriv:_____ På vilket sätt förmedlades denna information? Vem förmedlade denna information? _____	
Övrig tobak på skolgården	

Förekommer det uppgifter om att annan tobak förekommer på området?

☐ Ja, beskriv: _____

☐ Nej

Försäljningsställen i närområdet

Finns det tobaksförsäljning i närheten av skolan?

☐ Ja Antal: _____

☐ Nej

Kommentar: _____

Övrigt

Skolans kontakt vid observationstillfället

Namn: _____ Befattning: _____	
Namn: _____ Befattning: _____	

Observationerna gjordes av	
Namn:	Namn:
Underskrift:	Underskrift:
Bifogas foton? ☐ Ja ☐ Nej	Om ja, bilaga nr.

Observationsprotokoll – Rökfria skolgårdar Gymnasium

Tidpunkt för besöket	
Datum:	Veckodag:
Tid från – till:	
Väderförhållanden:	

Tillsynsobjekt
Namn:
Adress:
Kommun/stadsdel:

Verksamhet som bedrivs	
☐ Kommunal ☐ Fristående	Förekommer det även annan verksamhet i lokalerna? ☐ Ja ☐ Nej Kommentar: _____

Skolgården
Finns det en tydligt avgränsad skolgård? ☐ Ja ☐ Nej, Kommentar: _____ _____ _____ _____

Rökning på skolgården

Förekommer det rökning på skolgården? ☐ Ja ☐ Nej Förekommer det rökning i anslutning till skolgården? ☐ Ja ☐ Nej	Om ja, vilka röker på skolgården? ☐ Elever Antal flickor:_____ Antal pojkar:_____ ☐ Skolpersonal Antal kvinnor:_____ Antal män:_____ ☐ Andra, beskriv:_____ _____ _____ _____
Förekommer det i övrigt uppgifter om att rökning förekommer på området (fimpar, cigarettpaket etc.)? ☐ Ja, beskriv:_____ ☐ Nej	

Förebyggande åtgärder	
Förekommer sådant som kan vilseleda om rökförbudet? ☐ Ja ☐ Nej	Om ja, vad förekommer: ☐ Rökruta ☐ Askkoppar ☐ Väderskydd för rökare ☐ Annat, beskriv:_____ _____
Finns det någon information om rökförbudet på plats? ☐ Ja ☐ Nej	Om ja, på vilket sätt? ☐ Skyltar ☐ Dekaler ☐ Informationsblad ☐ Annat, beskriv:_____ _____
Har gymnasieskolan något av följande dokument? ☐ Tobakspolicy ☐ Handlingsplan vid överträdelser av rökförbud ☐ Annat, beskriv:_____ På vilket sätt förmedlades denna information? Vem förmedlade denna information? _____ _____	
Övrig tobak på skolgården	

Förekommer det uppgifter om att annan tobak förekommer på området?

☐ Ja, beskriv: _____

☐ Nej

Försäljningsställen i närområdet

Finns det tobaksförsäljning i närheten av skolan?

☐ Ja Antal: _____

☐ Nej

Kommentar: _____

Övrigt

Skolans kontakt vid observationstillfället

Namn: _____ Befattning: _____
Namn: _____ Befattning: _____

Observationerna gjordes av	
Namn:	Namn:
Underskrift:	Underskrift:
Bifogas foton? ☐ Ja ☐ Nej	Om ja, bilaga nr.

LÄNSSTYRELSEN
HALLANDS LÄN

Länsstyrelsen i Hallands län • Postadress: 301 86 Halmstad • Besöksadress: Slottsgatan 2
010 - 224 30 00 • halland@lansstyrelsen.se • www.lansstyrelsen.se/halland